

Народная АСВЕТА

- СТРАТЭГІЯ РАЗВІЦЦЯ
ТЭНДЭНЦЫІ РАЗВІЦЦЯ ЭКАЛАГІЧНАЙ АДУКАЦЫІ
- БІЗНЕС-ІНКУБАТАР
ФАКУЛЬТАТЫЎНЫ КУРС «АСНОВЫ ПРАДПРЫМАЛЬНІЦТВА»
- БАНК МЕТОДЫК і ТЭХНАЛОГІЙ
НЕСТАНДАРТНЫЯ РАШЭННІ СТАНДАРТНЫХ УРАЙНЕННЯЎ
- НДЦ «ЗУБРОНАК» – 50 ГАДОЎ
ПАРТФОЛІА ІДЭЙ ДЛЯ АРГАНІЗАЦЫІ ЛЕТНЯГА АДПАЧЫНКУ ДЗЯЦЕЙ
- ПЕДАГАГІЧНАЯ АСАМБЛЕЯ
КУЛЬТУРА ЗДАРОЎЯ:
ФОРМЫ ВЫХАВАЎЧАЙ РАБОТЫ
- ЭКАЛАГІЧНАЯ ПЕРСПЕКТЫВА
ПРАЕКТ «ПА СТАРОНКАХ
ЭКАЛАГІЧНАГА КАЛЕНДАРА»
- СТУДЫЯ КУЛЬТУРЫ і ПРЫГАЖОСЦІ
ДАСЛЕДУЕМ СПАЛУЧАЛЬНАСЦЬ СЛОЎ

КНІЖНАЯ ВЫТВОРЧАСТЬ У БЕЛАРУСІ: СУЧАСНЫ СТАН І ПЕРСПЕКТЫВЫ

Спецыфіка кнігавыдання ў ІТ-эпоху

B. I. Іучанкаў,

загадчык кафедры медыялінгвістыкі і рэдагавання БДУ,
доктар філалагічных навук, прафесар

Кніжная вытворчасць Рэспублікі Беларусь харектарызуецца разнастайнасцю прадукцыі і тэхналогій, з'яўляеца дзяржаўным прыярытэтам і адным з найважнейшых складнікаў нацыянальных інтарэсаў дзяржавы. За 25 гадоў суверэннага развіцця Рэспублікі Беларусь кнігавыданне дасягнула значных поспехаў як на айчынным рынке, так і на міжнароднай арэне. Выдавецтвы паспяхова адаптуюцца да сучасных мэдыялінгвістичных і сеткавых тэхналогій. У практику ўведзены выпуск літаратуры па камп'ютарных і сеткавых тэхналогіях. Актыўна выкарыстоўваецца глабальная сетка для маркетынгу і распаўсюджання літаратуры. Вызначаюцца асаблівасці функцыянавання прадпрыемстваў кнігавытворчай сферы на сучасным этапе, тэндэнцыі і прыярытэтныя напрамкі яе развіцця.

Рэспубліка Беларусь – краіна з традыцыйна высокай кніжнай культурой. Тут захоўваюць і шануюць кнігу. Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь А. Р. Лукашэнка аб ролі кнігі ў гісторычным лёссе нашага народа сказаў: «Для мяне кніга падобна іконе. У гэтым закладзены глыбокі сэнс. Кніга – гэта цэнтр не толькі ведаў, але і духоўнасці, традыцый і маралі. Ды і ўвогуле імідж беларуса – гэта чалавек з кнігай. Уявіце, калі мы кінем, забудземся на кнігу, – знікне беларус» [1, с. 25].

Кніжная вытворчасць знаходзіцца пад пільнай увагай кірауніка дзяржавы і ўрада, і гэтым забяспечваецца рэалізацыя канстытуцыйных правоў і свабод грамадзян.

За 25 гадоў суверэннага развіцця Рэспублікі Беларусь прадукцыя нашых выдавецтваў набыла значны попыт як на

айчынным рынке, так і на міжнародным. Пасля выхаду са складу Савецкага Саюза ў краіне быў узяты курс на развіццё самастойнай дзяржаўной палітыкі ў сферы кнігавытворчасці, які азначаў пераход ад планава-размеркавальнага механізму рэгулявання эканомікі да рыначнага.

Кнігавыдавецкую справу і кнігараспаўсюджанне можна лічыць гарантам развіцця краіны. Яны непасрэдна ўдзельнічаюць у забеспечэнні эканамічнага росквіту, прыбылку, росту працоўных месцаў. Развіццё кнігавытворчасці з'яўляеца пераканаўчым паказыкам кандыдатства дзяржавы.

У ІТ-эпоху ўвага да праблем кнігавыдання ўзмацняецца. Назіраюцца відавочныя тэндэнцыі, з аднаго боку, да захаванасці нацыянальнай кнігі ў матэрыяльным выглядзе, а з другога – да імклівай экспансіі электронных выданняў.

Кніжная вытворчасць Рэспублікі Беларусь харектарызуецца разнастайнасцю прадукцыі

і дынамічным развіццём тэхналогій. За гады незалежнасці ў краіне кардынальна пера будаваны вытворчы працэс паліграфічных прадпрыемстваў, укаранёны новая тэхніка і новая тэхналогія. Структурныя змены галіны дыктуюць патрэбу ў выпрацоўцы разнастайных ведаў. Традыцыйная вытворчасць, якая грунтавалася на падзеле працы, знікае. Тэкст, ілюстрацыі, графіка, а цяпер ужо і гук, і дынамічныя выявы пераважна аб'ядноўваюцца ў мультымедыйным вобразе.

Электронныя выданні складаюць істотную канкурэнцыю кнізе і дынамічна развіваюцца ў Рэспубліцы Беларусь. Колькасць іх павялічваецца хуткімі тэмпамі, няспынна ўдасканальваецца якасць. Гэтым абумоўлена інтэграцыя паліграфічнай прадукцыі з электроннымі сродкамі, што прыносіць безумоўныя практычныя выгады.

Алібоўка забяспечвае захаванасць унікальнай кніжнай прадукцыі (напрыклад, пісьмовых помнікаў старожытнасці), дазваляе ствараць электронныя базы даных пры дакладнай навігацыі ў іх. Аптымальная шляхі пошуку забяспечваюць імгненнае знаходжанне матэрыялаў, іх фрагменту.

Высокай спажывецкай каштоўнасцю валодаюць дзіцячыя і вучэбныя электронныя выданні, якія прыкметна павялічваюць цікавасць юных карыстальнікаў да вывучаемага матэрыялу. Аналагічныя методыкі ўжо апрабаваны ў шматлікіх краінах свету і на практыцы даказалі сваю эфектыўнасць. Яскравым прыкладам выкарystання азначаных методык можа служыць укараненне ў Рэспубліцы Беларусь **тэхналогіі дапоўненай рэальнасці**. Гэта тэхналогія дазваляе пашырыць функцыянальныя магчымасці друкаванага выдання, а менавіта – дапоўніць статычныя выявы (фотаздымкі, малюнкі) відэофрагментамі, якія можна праглядаць з дапамогай смартфона ці планшета.

Электронныя вучэбныя дапаможнікі маюць такія дадатковыя магчымасці, як адаптацыя элементаў зместу і карыстальніцкага інтэрфейсу пад індывідуальныя запатрабаванні навучэнца, а таксама да наяўнага ўзроўню яго ведаў; выкарystанне дадатковых сродкаў уздзеяння на вучня (мультимедыйных кампанентаў, перадусім – анімацыйных мадэлей, відэофрагментаў). У інтэграваных выданнях знаходзяць месца інтэрактыўныя тэсты па праверцы пройдзенага матэрыялу, элементы штучнага інтэлекту, уключаючы сродкі агучвання вучэбных тэкстаў, каментарыяў да графічных і мультимедыйных аб'ектаў.

Айчынныя выдавецтвы паспяхова адаптуюцца да сучасных мэдыйнатахналогій. У практыку ўведзены выпуск літаратуры па камп'ютарных і сеткавых тэхналогіях. Актыўна выкарыстоўваецца глабальная сетка для маркетынгу і распаўсюджання літаратуры. Разам з друкаванымі прадпрыемствамі выпускаюць выданні на кампакт-дисках. Прытым сталі практыкавацца інтэграваныя выданні: у кнігу ўкладаецца спадарожны кампакт-диск, ён утрымлівае праграмны і ілюстрацыйны матэрыял, што дапаўняе і развівае тыя палажэнні, якія размяшчаюцца ў друкаванай частцы.

У будучыні шырокое распаўсюджанне мультимедыйных тэхналогій і інтэнсіўнае развіццё камерцыі ў электроннай сферы стане своеасаблівым абмежавальнікам канкурэнтаздольнасці і рэгулятарам выжывальнасці прадпрыемстваў друку, арыентаваных на масавага спажыўца. Як паказвае практыка, паспяховыі становіць тыя, хто аператыўна і своечасова ўвёў у кнігавыдавецкую справу электронныя спосабы камерцыі і абслугоўвання (у прыватнасці, электронную падпіску). Выдавецтвы, у якіх не будзе сваёй апаратнай і праграмнай мультимедыйнай базы, не зможуць быць канкурэнтаздольнымі, бо ім будзе складана атрымаць заказ, а іх прадукцыя састарэе раней, чым дойдзе до спажывецкага рынку.

У Рэспубліцы Беларусь вытворчасць як электронных выданняў, так і друкаванай прадукцыі ўсё больш інтэгруеца ў адну прастору медыйнавытворчасці, адбываеца заканамерны працэс канвергенцыі друкаваных і электронных выданняў.

Новыя павевы ў зборы, апрацоўцы і распаўсюджанні інфармацыі не маглі не паўплываць на дзейнасць выдавецтваў: навідавоку **структурныя, кіраўніцкія, рэгуляцыйныя і эканамічныя змены**.

Па-першае, падчас рыначных пераўтварэнняў змянілася структура выдавецтваў, што запатрабавала пераасэнсавання як ацэнкі канкурэнтаздольнасці друкаванай прадукцыі, так і метадаў тэхналогіі і арганізацыі яе вытворчасці, што прывяло да канвергентнасці прадпрыемстваў. Шэраг сродкаў масавай інфармацыі трансфармаваны ў выдавецкія прадпрыемствы.

Па-другое, значныя змены эканамічнага механізму кіравання ў выдавецкай справе прывялі да змены кіраўніцкіх функцый прадпрыемства. Сёння адным з прыярытэтных напрамкаў змены кіравання айчынным

кнігавыданнем з'яўляеца выпрацоўка тэарэтычных і метадалагічных палажэнняў менеджменту. Гэта перш за ёсё паляпшэнне арганізацыйнай структуры прадпрыемства, унутрыфіrmовага планавання, маркетынгавай дзейнасці, сучаснай арганізацыі кантролю, уліку і аналізу вытворчай дзейнасці.

Па-трэцяе, інфармацыйная палітыка, якая праводзіцца Рэспублікай Беларусь, скіраваная на найбольш поўнае задавальненне патрэб грамадства ў прайдзівай і агульнадаступнай інфармацыі, падмацавана эфектыўнымі механізмамі дзяржаўнага рэгулювання эканомікі кнігавыдавецкага комплексу. Гэта дазволіла выявіць неэфектыўныя шляхі развіцця галіны і распрацаваць навукова аргументаваныя рэкамендацыі, адекватныя як сусветным тэндэнцыям, так і нацыянальным інтэрэсам краіны. Дзяржаўнае рэгулюванне ў галіне кніжнай вытворчасці дазволіла дасягнуць устойлівага, эканамічна рэнтабельнага яе функцыянавання. Па шэрагу паказчыкаў, што характарызуюць кнігавыданне, Рэспубліка Беларусь уваходзіць у лік вядучых дзяржаў свету.

Па-чатцёртае, з мэтай эфектыўнага выкарыстання патэнцыялу айчыннага кнігавыдання, задавальнення патрэб насельніцтва, а таксама галін народнай гаспадаркі ў нашай краіне выкарыстаны пэўныя меры, скіраваныя на дасягненне высокай эфектыўнасці дзейнасці выдавецкага паліграфічнага комплексу. Яны адпавядаюць шматлікім двухбаковым міжурядавым пагадненням, якія складаюць базу агульнаеўрапейскага і агульнусусветнага кнігавыдавецкага працэсу.

У адпаведнасці з сусветнымі тэндэнцыямі і з мэтай паспяховага кіравання ў сістэме кніжнай вытворчасці выкарыстоўваюцца аптымальныя падыходы ў ацэнцы рэурсаў і ІТ-сістэмы, развіваюцца інтэнсіўныя тэхналогіі кнігавыдання, ажыццяўляеца маніторынг рынкаў, укараняюцца экалагічна бяспечныя матэрыялы, энерга- і рэсурсазберагальныя тэхналогіі ў паліграфічнай прамысловасці, уведзена сертыфікацыя.

Арганічнае ўваходжанне беларускага кнігавыдання ў сусветную супольнасць, распрацоўка крытэрыяў і паказчыкаў паспяховага кіравання ў гэтай галіне дазволілі ўзмацніць эканамічныя, культуралагічныя, сацыяльныя функцыі кнігі, захаваць яе жанравую і тэматычную разнастайнасць, а таксама адаптаваць да зменлівых эканамічных умоў.

У Рэспубліцы Беларусь надаецца вялікая ўвага захаванию кніжнай спадчыны, праводзяцца мэтанакіраваныя імпрэзы па выяўленні і ахове

пісьмовых аб'ектаў, што ўяўляюць духоўную каштоўнасць, а таксама па зборы, апрацоўцы і распаўсюджанні інфармацыі пра іх. Цікавай ініцыятывай у гэтым напрамку з'яўляеца выданне верша Янкі Купалы «А хто там ідзе?» на мовах свету выдавецтвам «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі». Кніга стала інтэрнацыональнай і з'яднала пісьменнікаў, перакладчыкаў і ўлюблёных у беларускую паэзію людзей з розных кантынентаў. Адкрывае кнігу факсіміле верша «А хто там ідзе?», якое знаходзіцца ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы. У антологіі аднаго верша «Янка Купала. «А хто там ідзе?» на мовах свету» змешчаны дзясяткі карцін беларускіх мастакоў, якія адлюстроўваюць жыццё і творчасць народнага паэта. У выданні прадстаўлены работы Васіля Шаранговіча, Аляксандра Воўкава, Міхаіла Савіцкага, Івана Ахрэмчыка.

Верш Янкі Купалы «А хто там ідзе?» адразу пасля публікацыі пачаў перакладацца на розныя мовы. У ліку першых былі украінцы, літоўцы, рускія, чэхі, палякі. Да пачатку 1970-х гадоў налічвалася ўжо каля дваццаці моў, на якіх гучаў верш беларускага песняра. Пасля з'явіліся пераклады на англійскую, армянскую, грузінскую, казахскую, кітайскую, таджыкскую, французскую, эстонскую мовы. Пазней твор быў перакладзены на азербайджанскую, арабскую, балгарскую, грэчаскую, іспанскую, італьянскую, карэйскую, нарвежскую, німецкую, партугальскую, румынскую, турэцкую, хіндзі, японскую і шэраг іншых моў. У выданні разам з арыгіналам верша Купалы прадстаўлены на 100 мовах. З'явіліся пераклады на албанскую, басконскую, іўрыт, курдскую, нінецкую, персідскую, славацкую, шведскую мовы. Місія выдання – данесці да сваіх суайчыннікаў сучучнасць думак беларусаў з уяўленнямі іншых этнасаў.

Узорным вынікам карпатлівай працы выдавецтва «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі» з'явілася падрыхтаваная ў год святкавання 500-годдзя беларускага і ўсходнеславянскага друкарства персанальная энцыклапедыя «Францыск Скарына», у якой сканцэнтраваны звесткі пра жыццё і творчасць усходнеславянскага першадрукара, асветніка Францыска Скарыны. Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь А. Р. Лукашэнка ў Пасланиі беларускаму народу і Нацыянальному сходу Рэспублікі Беларусь 21 красавіка 2017 г. адзначыў гісторычную ролю Францыска Скарыны: «Менавіта пяць стагоддзяў таму выйшла першая кніга нашага асветніка Францыска

Скарыны. Яго справа дазволіла заявіць усёй Еўропе: «Ёсць такі народ – беларусы» [2]. У энцыклапедыі раскрываецца шматганны жыццёвы і творчы шлях Ф. Скарыны, аналізуяцца ўсе яго кнігі, іх змест, умовы падрыхтоўкі і мастацкае афармленне, распавядаета пра краіны і гарады, з якімі быў звязаны беларускі асьветнік, даюцца біяграфіі людзей, з якімі Ф. Скарына камунікаваў пры жыцці ці якія паўплывалі на яго кнігавыдавецкую дзейнасць, а таксама пра паслядоўнікаў першадрукара ў выдавецкай справе. Раскрываецца вобраз асьветніка ў беларускім кінамастацтве і тэатральным мастацтве, жывапісе, літаратуры.

Такім чынам, у Рэспубліцы Беларусь праблемы кнігавыдання вырашаюцца ў комплексе, сістэмна – з эканамічных, сацыяльных і культуралагічных пазіцый. Гэта прывяло да шматмэтавага кнігавыдання са стабільным прыбыткам; аптымізацыі структуры кнігавыдання з улікам бягучых і перспектыўных тэндэнций змены рынку і попыту на кнігу; павышэння эффектунасці і ўстойлівасці паліграфічных прадпрыемстваў; вытворчасці кнігі пры захаванні тэматычнай разнастайнасці, яе сацыяльных функцый; выкарыстання інавацыйных матэрыялаў, абсталявання і тэхналогій; мэтанакіраванай падрыхтоўкі, у тым ліку перападрыхтоўкі кадраў.

Даследаванне шляху станаўлення і развіцця выдавецкай сістэмы сучаснай Беларусі дазваляе выявіць і аргументаваць фактары, дзякуючы якім яна даволі хутка пераадолела пераходны перыяд ад адміністрацыйна-каманднага да рыначнага спосабу вядзення спраў і на гэтым шляху ўжо да 2000 г. выйшла на рэкордныя паказчыкі па ліку выпушчаных у свет выданняў, якія значна перавысілі самы высокі ўзровень, дасягнуты калі-небудзь у гісторыі беларускага кнігавыдання. Сярод фактараў, якія найбольш паспрыялі кардынальным зменам у кніжнай справе краіны, варта ў першую чаргу назваць дэмакратызацыю рэдакцыйна-выдавецкага практэсу на падставе

сталай прававой базы – Закона Рэспублікі Беларусь «Пра выдавецкую справу ў Рэспубліцы Беларусь» і шэрагу іншых заканадаўчых актаў. Дэмакратызацыя выдавецкай справы дазволіла ў вельмі кароткія тэрміны стварыць сотні выдавецтваў новага тыпу, якія здолелі наладзіць выпуск кніг і брашур у адпаведнасці з рэальным плацёжадольным попытам розных пластоў грамадства, асобных сацыяльных груп і нават асобных грамадзян.

Да ліку фактараў, што ляжаць у аснове станаўлення і фарміравання сучаснай выдавецкай сістэмы краіны, належыць пераход да рыначных адносін, калі да выдаўца прад'яўляюцца асаблівія патрабаванні: выпускаць не толькі тое, што ён умее ці хоча, але і тое, што патрэбна чытачу, што будзе набыта і дазволіць звесці да мінімуму фінансавыя рызыкі – непазбежныя спадарожнікі прадпрымальніцкай дзейнасці. Пабудаваная на гэтым выдавецкая дзейнасць прывяла да значнага павелічэння тэматычнага дыяпазону, да ўзбагачэння айчыннай і сусветнай культуры.

Вырашэнню дзяржаўных задач спрыяў і такі сістэмаўтаральны фактар, як усё больше выкарыстанне ў выдавецкай практыцы новых інфармацыйных тэхналогій. Укараненне сучасных аппаратных і праграмных сродкаў дало магчымасць цалкам перабудаваць кніжную вытворчасць, зрабіць яе высокатэхнолагічнай, арганізаванай і эффектульнай.

Дасягненні ў сферы кнігавыдання і паліграфіі закліканы ўмацаваць суверэнітэт Рэспублікі Беларусь. Беларускі народ упэўнена ідзе па абразным шляху да дасягнення найважнейшай мэты, пастаўленай Прэзідэнтам Рэспублікі Беларусь А. Р. Лукашэнкам, – квітнеючай Беларусі – краіне, якая нікому не пагражае, якая адкрыта свету і ў якой шануюць мір, стабільнасць і дабрабыт. Сучасная Беларусь – гэта дзяржава для народа, з сацыяльна-арыентаванай эканомікай, перадавай навукай і багатай культурай.

ЛІТАРАТУРА

1. **Лукашенко, А. Г.** Белорусский путь: патриотизм, интеллект, прогресс: Послание Президента Республики Беларусь А. Г. Лукашенко белорусскому народу и Национальному собранию / А. Г. Лукашенко // Информ. бюл. Администрации Президента Респ. Беларусь. – 2012. – № 5. – С. 2–27.
2. **Лукашенко, А. Г.** Послание Президента Республики Беларусь А. Г. Лукашенко белорусскому народу и Национальному собранию [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://president.gov.by/ru/news_ru/printv/ezhegodnoe-poslanie-k-belorusskому-narodu-i-natsionalnomu-sobraniyu-16059/. – Дата доступа: 20.03.2019.